

PETER DINUŠ, LADISLAV HOHOŠ, MAREK HRUBEC a kol.: Revoluce nebo transformace? Revolúcia alebo transformácia?

Bratislava – Praha: VEDA, vydavateľstvo SAV – Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i. 2014, 288 s.

Na jeseň minulého roka sa na pultoch kníhkupectiev objavila publikácia kladúca si za cieľ zodpovedanie otázky, či adekvátnou reakciou súčasných emancipačných hnutí na ponovembrových vývoj u nás je opätovná výzva na revolúciu a nastoleniu iného štátneho a ekonomického zriadenia, respektíve či riešením existujúcich problémov sú skôr postupné transformačné zmeny, ktoré by boli schopné priblížiť tak českú, ako aj slovenskú spoločnosť k žiaducejším nastaveniam a parametrom – najmä v oblasti sociálnej spravodlivosti.

Hneď na začiatku by som rád uviedol veľmi sympatickú charakteristiku knihy — jej *česko-slovenskosť* (a to i navzdory spoluautorstvu dvoch amerických autorov). Knihu totiž spoločne vydali Filosofia, Nakladatelství FÚ AV ČR a Veda, vydavateľstvo SAV, čo možno chápať i tak, že rôzne formy „československého projektu“ nemusia zostať záležitosťou minulosti, ale naopak, tak v boji s dopadmi globálneho kapitalizmu, ako aj v súvislosti s narastajúcou nestabilitou v našom regióne môžu opätovne zažiť renesanciu.

Možno uviesť dve hlavné črty, ktoré charakterizujú celú publikáciu. Na jednej strane skutočnosť, že na základe uvedenia mnohých relevantných faktov nemožno dvadsaťpäťročnú kapitalistickú transformáciu v našom priestore chápať len ako „úspešný“ a vlastne jediný možný príbeh, k čomu napodiv tendujú niektorí autori (pozri napríklad niektoré vyjadrenia Václava Bělohradského) – často pôsobiaci v hlavných centrách našich republík, to jest v Prahe, Brne a Bratislave, a v dôsledku toho akoby neschopní dostatočne kriticky vnímať často hranične dramatickú ekonomickú a sociálnu situáciu mimo týchto ekonomicky úspešných miest a ich aglomerácií. Pochopiteľne, kniha prioritne nesleduje len problematiku sociálnej nespravodlivosti v Česku a na Slovensku, ale pokúša sa zasaadiť celkové porevolučné dianie u nás do širších, nadregionálnych a globálnych súvislostí. Berie na zreteľ rozmanité problémy súvisiace predovšetkým s negatívnymi prejavmi globalizácie, napríklad environmentálnu neudržateľnosť konzumného spôsobu života (príspevok R. Sťahela), bezpečnostnú destabilizáciu v mnohých svetových regiónoch (príspevok F. Škvrndu), či kozmopolitizáciu spoločnosti (príspevok M. Kreuzzieger).

Za menej sympatickú črtu knihy, explicitne vyjadrenú najmä v odpovediach Jana Kellera, považujem negativistickú, miestami až „patologickú“ kritiku stavu spoločnosti, ktorá sa, až na pár nespemých náčrtov a pokusov o vyváženejší prístup k sociálnej situácii u nás (napríklad u Františka Novosáda), tiahne celou knihou. Vzniká otázka, ako takýto až totalizujúco-negativistický opis súčasnosti môže pomôcť tomu, o čo vlastne spoločenskej kritike ide – stať sa impulzom sociálnych hnutí, ktoré vytvoria tlak na verejné inštitúcie, a tak dosiahnu nápravu identifikovaných nedostatkov (predovšetkým) v „správe vecí verejných“. Nevedie až prílišné zdôraznenie negatívnych javov spoločnosti skôr k defetizmusu a skepse než k politickej aktivite?

Ani jeden z autorov neposkytol systematickejšiu sondu do sociálnej situácie na Slovensku či v Českej republike, ktorú by podoprel patričným sociálnym výskumom (nielen sociologickým výskumom, aj keď aj ten je v knihe zastúpený veľmi málo). Hoci nie všetky sociálne strádania sú ľahko identifikovateľné na základe ich vonkajších prejavov, a už vôbec nie všetky musia prerásť do sociálnych hnutí, hovoriť o nejakej málo aktívnej verejnosti (ako to navodzuje otázka Mareka Hrubeca „Prečo si myslíte, že tak málo ľudí participuje na zmene spoločnosti?“ a odpovede na ňu od Vladimíry Dvořákovéj a Jana Kellera (s. 19-20)), sa zdá neadekvátne. To môže potvrdiť napríklad i nebývalá (a neočakávaná) mohutná diskusia na Slovensku týkajúca sa postojov za referendum „o rodine“, ako aj proti nemu (7. február 2015) – realizujúca sa síce prevažne na internete –, kde sa však akoby „odnikiaľ“ vyrojilo obrovské množstvo nezriedka (i filozoficky) veľmi fundovaných a zároveň zrozumiteľných komentárov, komentujúcich, blogov, zdieľaní, karikatúr atď. Viem, že tento môj príklad nemožno generalizovať a že by sa našlo množstvo príkladov, ktoré by mohli svedčiť o opaku. Touto poznámkou som však chcel poukázať na to, že navzdory inter- a transdisciplinárnemu prístupu publikácia nedostatočne zmapovala sociálno-filozofické rozmery problematiky a viac menej zostáva na úrovni politicko-filozofického prístupu, ktorý často reprezentujú nie vždy presvedčivé vyjadrenia o tom „ako by to (ne)malo byť“.

Publikácia začína trialógom o revolúcii alebo transformácii medzi už zmienenými M. Hrubecom, V. Dvořákovou a J. Kellerom. Autori si zaujímavou formou navzájom kladú otázky a spoločne sa pokúšajú predložiť akýsi „úvod do problematiky“. Voľbu takéhoto vstupu možno vnímať dvojako. Na jednej strane si myslím, že v duchu intencie editorov osloviť čo najširšie vrstvy čitateľov, a tak sa stať impulzom sociálnej zmeny možno tento úvod hodnotiť kladne, pretože prístupným spôsobom približuje i laickej verejnosti charakter problémov rozpracovaných v knihe. Vynára sa však otázka, či kniha, ktorá vyšla v renomovaných vedeckých vydavateľstvách s ambíciou prispieť svojím závermi (možno) aj do zahraničných diskusií, a ktorá sa chce vedecky vyrovnáť s predloženou problematikou, potrebuje takúto popularizáciu, a či skôr obsah samotných príspevkov nemá byť dostatočným „lákadlom“ – hlavne pre odbornú verejnosť. Je vôbec možné o tak náročných témach diskutovať popularizačným spôsobom a je toto vhodný formát? Odpovede diskutujúcich totiž často buď reprezentujú aj širokým vrstvám obyvateľstva všeobecne známe fakty, alebo sklzávajú do všeobecných vyjadrení, ktoré vyžadujú ďalšie precizovanie. To môže byť pre čitateľa niekedy mätúce. Tak napríklad slovné spojenie „revolučná transformácia“ (s. 16): Nie je každá transformácia zároveň už v istom zmysle „revolučnou“ premenou? Nie je rozdiel len v tom, že revolúcia je zásadná rýchla sociálno-politická zmena (s. 12) a transformácia je postupná premena, ktorá nie je tak rýchla a dramatická? Nie je v tomto spojení, ktoré použil Marek Hrubec vyjadrená skutočnosť, že autor si síce uvedomuje diskutabilnú použiteľnosť konceptu revolúcie tak, ako bol rozvíjaný v klasickom marxizme (s. 11), avšak predsa sa tohto nároku (i keď nepriamo) nechce vzdať? Podobne napríklad kritika reforiem ako takých a spochybnenie možnosti reformovať byrokráciu J. Kellerom (s. 18): Je možné súhlasiť s tým, že nie všetky reformy sú adekvátne, a tiež s tým, že zvlášť pre pravicové vlády sa stali reformy akýmsi „vše-

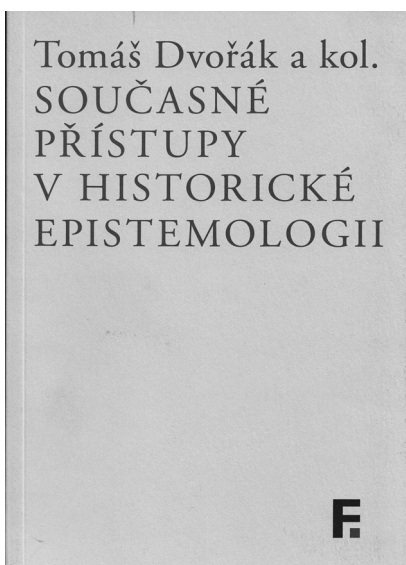
liekom“. Avšak navzdory tejto kritike skutočnosť je taká, že dramatickosť a množstvo výziev, s ktorými boli konfrontované naše spoločnosti v posledných dvadsiatich piatich rokoch – a tu treba mať na zreteli nielen ekonomickú transformáciu, ale i premenu kultúrnu –, si vyžadovali „re-“ alebo skôr „novo-formáciu“ našich spoločností. Či sa (ne)vydarila, to je v mnohom otázne (V. Dvořáková na s. 15-16 ukazuje i na pozitívna ponovembrového vývoja), avšak vzhľadom na dynamiku modernej doby sme skrátka v istom zmysle „odsúdení“ na reformy. A práve primeraná kritickosť a erudovanosť pri ich príprave (o čo sa očividne snaží i táto publikácia) je snáď najlepšou prevenciou proti ich zlyhaniu.

Hlavná časť knihy je rozdelená do troch častí. Prvá z nich sleduje vývoj „od krízy k zmene“ a „autori sa venujú rozborom krízových tendencií, ktoré sa začali predovšetkým od rokov 2007 – 2008 (s. 8)“. Svojimi štúdiami do nej prispeli Oleg Suša (*Kríze, globální civilizácie, rizika a transformácie*), Richard Sťahel (*Vnútorne a vonkajšie príčiny súčasnej krízy*) a americký sociológ William Robinson (*Globální kapitalismus a jeho „nelidská tvář“*. *Angažování intelektuálové a výklad krize*). Predmetom ďalšej časti knihy sú mnohostranné premeny revolúcie a transformácie a do jej obsahu prispeli americký historik Jerry Harris (*Transformace kapitalizmu a meze demokracie*), Ladislav Hohoš („*Revolúcia ako záchranná brzda? Pokus o výhľad do budúcnosti kapitalizmu*“), Peter Dinuš (*O politickom presadzovaní antikapitalistickej alternatívy*), František Novosád (*O nevyhnutnosti a nemožnosti zmeny. O fungovaní, vzniku a zániku spoločenských formácií*) a Jozef Lysý (*Aktérsky, teoretický a kritický kontext uznania*). Záverečná časť knihy sa prostredníctvom príspevkov Františka Škvrndu (*Sociálne zmeny bezpečnosti v 21. storočí vo svetle kritických teórií*), Zuzany Uhde (*Genderová sociálna zmena: emancipační potenciál a jeho limity*), Svetozára Krna (*O náhode a nevyhnutnosti v dejinách. Úloha osobnosti*) a Milana Kreuzziegera (*Kozmopolitizace společnosti a transkulturní obrat*) zameriava na špecifikácie sociálnych zmien.

Na záver možno konštatovať, že navzdory rozmanitosti príspevkov sú dominantné teoretické prístupy k politickým zmenám najexplicitnejšie vyjadrené v textoch L. Hohoša a P. Dinuša, pričom prvý z nich, vystríhajúci pred akýmkoľvek formami autoritárstva, nielen fašistického, ale aj revolučno-avantgardistického, reprezentuje skôr *transformatívny* prístup smerujúci k vízií „demokratického socializmu“ a druhý skôr *revolučný* prístup, odmietajúci sociálnodemokratickú cestu vývoja a smerujúci ku „komunizmu“. Ďalší politický vývoj „globálnej skutočnosti“, ako aj ďalšia výskumná práca reflektujúca tento vývoj ukáže, do akej miery (a či vôbec) reprezentujú tieto prístupy životaschopné alternatívy liberálnej demokracie.

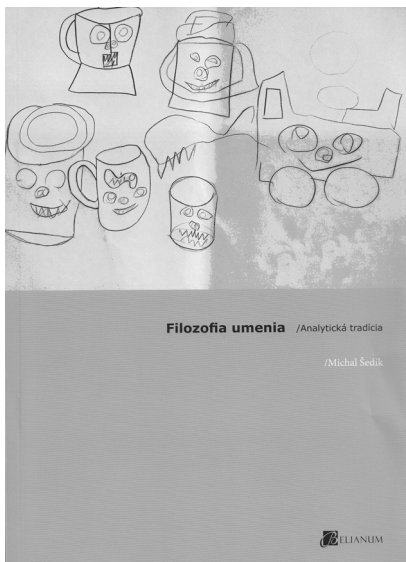
Lubomír Dunaj

Lubomír Dunaj
Centrum celoživotného a kompetenčného vzdelávania PU v Prešove
Ul. 17. novembra č. 15
080 01 Prešov, Slovenská republika
e-mail: lubomir.dunaj@gmail.com

Tomáš Dvořák a kol.: *Současné přístupy v historické epistemologii*. Praha: Filosofia 2013, 254 s.

Kolektivní monografie představuje vývoj historické epistemologie od její tradiční podoby po současné přístupy: v konkrétních analýzách materiální kultury vědy, stylů myšlení, epistemologie prostorů a míst, institucionálních dějin vědy, klíčových epistemologických kategorií typu objektivitu či autenticity ukazuje vždy tradiční pojetí daného problému ve filosofii a dějinách vědy a způsob, jímž k němu přistupuje současná epistemologie coby snaha o produktivní propojení historických a teoretických přístupů k oblasti vědy a vědění.

Michal Šedík: *Filozofia umenia. Analytická tradícia*. Banská Bystrica: Belianum 2014, 182 s.

Vysokoškolská učebnica sa orientuje na analytickú filozofiu umenia a estetiku, čo prevažne znamená angloamerickú filozofickú tradíciu. Učebnica prináša vybrané aktuálne problémy, ktoré dominujú v súčasných filozofických diskusiách o umení. Načrtáva základné pozície v diskusiách o týchto problémoch a ukazuje dôsledky jednotlivých pozícií pri interpretáciách konkrétnych diel vybraných predstaviteľov súčasného, prevažne vizuálneho umenia na Slovensku. Učebnica je členená do 6 kapitol (1. Umenie, estetika, filozofia; 2. Vytváranie; 3. Reprezentovanie a expresia; 4. Identifikovanie; 5. Interpretovanie; 6. Hodnotenie a poznávanie).